
INLEIDING

Dat we in dit boek het groepsproces uitvergroten, heeft met twee belangrijke zaken te maken. Allereerst zijn we ervan overtuigd dat het positief beïnvloeden van het groepsproces direct iets doet met een groep leerlingen. Een groep waarin de sfeer positief is, heeft een positiever en veiliger leefklimaat. Er wordt minder gepest, kinderen doen aardiger tegen elkaar en vriendelijker tegen de leraren.

In een positieve groep is ruimte voor persoonlijk contact. Iedere leerling mag gezien worden en mag zijn wie hij wil zijn. De docent gedraagt zich zoals hij wil dat zijn leerlingen zich gedragen, met in zijn achterhoofd dat leerlingen door de verleidingen van de groep soms in de fout gaan. Niet om het groepsproces negatief te beïnvloeden, maar omdat dingen soms gewoon anders lopen dan bedoeld.

Een goede begeleiding van de groep betekent dat er significant minder problemen zijn met heftige thema's als pesten en dat de sociale competenties van de groepsleden beter uit de verf komen. Minstens zo belangrijk is dat als er een goede groeps sfeer aanwezig is, leerlingen veel meer energie overhouden voor het leren. Investeren in het groepsproces kost enige les-tijd, maar dat betaalt zich uit in een succesvollere inhoudelijke les. Meer opbrengst in minder tijd.

Investeren in het groepsproces is dus niet alleen van belang voor de goede verhoudingen en de prettige sfeer, het is ook van belang voor waar het in het onderwijs om draait: kennis overdragen. Kennisoverdracht in veilige groepen verloopt vele malen soepeler, omdat kinderen zich veilig voelen en gezien worden.

Dit boek gaat vanuit diverse uitgangspunten in op het groepsproces. We werken in vier delen. Deel 1 biedt een uitgebreide theoretische onderbouwing, waarin oude en nieuwe ideeën worden verzameld en gekoppeld. In deel 2 wordt uitgewerkt hoe je succesvol invloed kunt uitoefenen op het groepsproces. Deel 3 bevat een tiental veelgestelde vragen over de

klas als groep. We laten in dat deel zien hoe de theorie en de praktijk uit deel 1 en 2 samen kunnen dienen voor het vinden van antwoorden op groepsvragen. In deel 4 ten slotte verzamelen we 25 mogelijke opdrachten en oefeningen om invloed uit te oefenen op de groep. De oefeningen zijn verzameld per fase in het groepsproces. Omdat er veel verschil is in oefeningen per leeftijd, concentreren we ons in dit boek op oefeningen die geschikt zijn voor leerlingen van 10-15 jaar. Met enige creativiteit zijn deze oefeningen aan te passen aan andere leeftijden.

Na de oefeningen volgt een lijst met suggesties van boeken die een scala aan aanvullend materiaal bieden, ook voor jongere en oudere leerlingen. Wij hebben de afgelopen jaren veel oefenboeken ontdekt en uitgeprobeerd en presenteren onze verzameling aan materiaal in een handig overzicht.

1.1 DE EERSTE KENNISMAKING

Wat gebeurt er bij een eerste ontmoeting tussen mensen? Het menselijk brein activeert diverse waarnemingsvermogens en vormt zich aan de hand van de eerste beelden een beeld. Deze onbewuste processen gebeuren in luttele seconden en kunnen bepalend zijn voor het verdere verloop van het contact. De beelden die het brein vormt, zijn gekleurd door je persoonlijke geschiedenis. Niemand is in staat om een ander waar te nemen zoals die werkelijk is. Alles wat je ziet – of beter gezegd denkt te zien – wordt vanuit je eigen referentiekader gevormd. Je ziet niet wat je ziet, maar ziet vooral wat je denkt te zien. Dat werkt twee kanten uit. Allereerst blijkt dat je eerste indruk in grote lijnen past bij de werkelijkheid. Anderzijds is het zo dat je vanwege het beperkte referentiekader waarmee je de leden van de groep waarneemt, kansen misloopt op een werkelijke ontmoeting. Door onze beperkte kijkmogelijkheden missen we een heleboel informatie die ook van belang kan zijn. In het volgende voorbeeld lees je over een toevallige ontmoeting in de praktijk.

Docent Annet Goosen was dolblij. Ze had een prijs gewonnen, een busreis naar Rome. Daar wilde ze al zo lang naartoe. Sinds haar middelbare schooltijd, toen ze niet mee had gekund, was dit een van haar grote wensen. De prijs was een 10-daagse reis voor haar alleen. Haar schoolleiding, haar partner en kinderen vonden het prima dat zij alleen zou gaan. Zo meldde Annet zich om 09.00 uur 's ochtends bij de bus. Daar stonden 50 andere personen die ook die reis gewonnen hadden, te wachten. Toen de bus gearriveerd was en iedereen ingestapt was, meldde de buschauffeur: "Beste mensen, de bus is kapot. Er rammelde van alles en we durven de reis niet aan. Nu is het een heel drukke week en er staat geen andere bus klaar. Deze bus wordt vanmiddag gerepareerd. Ik hoop u dus morgenochtend om 9 uur allemaal terug te zien." Annet Goosen kwam dus een uurtje later weer thuis en vertelde wat er gebeurd was. "En", vroegen haar man en dochters, "is het een leuk gezelschap, zijn het aardige mensen?" Hoewel Annet met niemand echt contact had gehad, kon zij toch vertellen of zij dacht dat ze een leuke week zou krijgen en of zij aansluiting zou kunnen vinden bij een aantal van haar reisgenoten. Maar op basis waarvan? Op basis van oogcontact, kleding, haardracht, op basis van de reacties naar de buschauffeur? Wie zal het zeggen? De volgende ochtend arriveert Annet, iets later dan gepland, weer bij de bus. Iedereen zit er al in. Zij stapt in. Er is nog een zitplaats vrij, naast die persoon van wie zij tegen haar thuisfront had gezegd: "Er zit een rare kerel bij, echt niet mijn type, een heel vreemde vogel." Uiteraard kan Annet niet tot Rome blijven staan, dus zij gaat naast deze vreemde vogel zitten. En wat blijkt? Het is een heel interessant iemand die allerlei boeiende dingen heeft meegemaakt waarover hij prachtig kan vertellen. Nog voordat ze bij de grens zijn, moet Annet bekennen dat zij er helemaal naast heeft gezeten. Deze week trekt zij heel veel met deze reisgenoot op.

Wat zou er gebeurd zijn als Annet vroeg was geweest en de mogelijkheid had gehad naast iemand anders te gaan zitten? Grote kans dat ze op basis van haar eerste indrukken deze man uit te weg was gegaan en ze

nooit ontdekt had wat een interessant iemand hij was.

Zoals leerlingen in de klas komen, maken ze net als Annet een razendsnelle taxatie van hun eerste indruk. Die taxatie wordt bepaald door kleding, uitstraling, haardracht, piercings, verzorging, communicatieve vaardigheden en lichaamshouding. Die taxatie wordt mede bepaald door de opvoeding en door levenservaring. Onze kijk op de ander wordt getriggerd door ogenschijnlijk zinloze details. Als je ooit in elkaar geslagen bent door een man van wie je alleen gezien hebt dat hij een oorringetje draagt, dan ben je mogelijk al gekleurd in je ontmoeting met mensen met een oorringetje. Wat je ziet is dus niet de werkelijkheid, maar jouw werkelijkheid. Jij neemt de anderen van de groep waar en vormt in een flits jouw beeld. Veel van die beelden kloppen alleraardigst. Vanuit die beeldvorming focussen mensen op hun waargenomen potentiële vrienden. Het onbewuste maakt keuzes voor de een, maar dus ook al direct tegen de ander. Dat principe is niet alleen lastig voor het groepsproces. Door deze wetenschap kun je juist iets positiefs doen in de groep. Wat je te doen hebt is niet het wegnemen van die eerste indrukken, maar het toevoegen van een heel belangrijke tweede indruk. Een indruk die het mogelijk maakt om niet alleen voor de een te kiezen, maar op basis van extra verkregen informatie ook voor de ander te kiezen. Er is dan sprake van investeren in het grote geheel, waarbij op basis van overeenkomsten gewerkt wordt en waarbij verschillen juist gebruikt worden als krachtig lijmiddel in de groep.

Na de zomervakantie gebeurt er dus al heel veel in een klas, nog zonder dat er echt contact is geweest. Die processen vinden niet alleen plaats in onbekende groepen, maar ook in groepen waarin leerlingen elkaar al kennen, maar langere tijd uit elkaar geweest zijn. Er zijn twee gouden momenten om in groepen invloed uit te oefenen op het groepsproces. Dat zijn de eerste bijeenkomst na de zomervakantie en de eerste bijeenkomst na de kerstvakantie. Dat wil niet zeggen dat je de groep niet op alle

andere momenten kunt beïnvloeden, maar het kost meer energie als de groep er al is.

Bij groepsprocessen hoort ook het deel uitmaken of willen uitmaken van een groep. Wat voor gedrag levert dat op?

1.2 DE BEHOEFTE VAN MENSEN

Er is al veel geschreven over wat mensen nu eigenlijk willen. Ook over hun behoeften in groepen is veel bekend. Van een ding zijn we overtuigd. Groepen zijn alleen negatief als het negatieve ook iets oplevert. Het geeft vervulling van een andere behoefte. Zo zou je kunnen stellen dat er in negatieve groepen een grote behoefte is om bij de negatieve groep te horen. Niet meedoen is risicovol voor je positie in de groep, maar ook voor je positie bij de individuen in die groep.

Psycholoog Abraham Maslow ontwikkelde de behoeftepiramide. Hij stelt in dat model dat je pas toe bent aan een hogere stap in de piramide als de lagere behoeften vervuld worden. Er zijn meerdere piramides ontwikkeld die zich richten op de piramide van Maslow. De omschrijvingen in de verschillende bronnen wijken van elkaar af. Wij werken de piramide in de volgende vijf lagen uit:

figuur 1 Piramide van Maslow